

*Л.А. Савченко,
д.ю.н., професор, проректор з наукової роботи,
Київський міжнародний університет
Т.В. Шевченко,
студентка магістратури Інституту міжнародних відносин,
Київський міжнародний університет*

ТАЄМНИЦЯ УСИНОВЛЕННЯ. ЗА І ПРОТИ

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу и морально-суспільному характеру таємниці усиновлення в Україні й іноземних країнах. Автори аналізують особливості правового регулювання таємниці усиновлення в різних правових системах и необхідність здійснення державного нагляду й контролю за положенням усиновлених дітей.

Ключові слова: усиновлення, сімейна таємниця, таємниця усиновлення, міжнародне усиновлення, права дитини, відкрите усиновлення

Таємниця усиновлення є невід'ємною частиною інституту усиновлення – так вважають в одних країнах, але існують й інші, у яких або взагалі не існує такого правового поняття, або ж його застосовують лише за бажанням. Чи необхідна таємниця усиновлення в усіх правових системах? Та як її розглядати, як захист новоствореної сім'ї, чи як один з можливих варіантів викрадення дитини!

Мета статті: дослідити правове регулювання та становище таємниці усиновлення в різних правових системах, розглянути правові аспекти й проблеми.

Усиновлення є тим інститутом, який історично набув найповнішого розвитку в приватному праві. Справжнім надбанням у цій сфері досліджень стали праці російських дореволюційних учених Й.В. Гессена, В.І. Курдиновського, М.Ф. Владимирського-Буданова, О.І. Загоровського та інших. На розвиток правової думки і законодавчого врегулювання вплинули також праці радянських і сучасних українських і російських учених, серед них Є.А. Поссе, Н.М. Єршова, Г.М. Свердлов, І.А. Коєткіна, Л.А. Кузьмичова, І.М. Кузнецова, О.М. Нечаєва та інші.

Супроводжуючи людство на всьому шляху його розвитку, таємниці стали невід'ємним складником суспільного життя, частиною кожної національної правової системи. Вони виступають своєрідним мірилом для визначення виду політичного режиму в державі, національних звичаїв, традицій, ментальності народу [1, с. 210].

Сімейна таємниця властива всім правовим системам світу, проте Україні вона є найближчою, оскільки українська нація формувалася на основі національних традицій, де сім'я виступає тим інтегруючим чинником, який є підґрунтям, основою державотворення [1, с. 211].

Що ж являє собою сімейна таємниця? Таємницю як родове поняття можна розуміти в широкому і вузькому значенні. У найширшому тлумаченні таємниця – це сфера об'єктивної реальності, прихована від сприйняття та розуміння [8, с. 241]. Проте з правової точки зору, нас більше цікавить вузьке розуміння таємниці з позиції індивіда. У даному випадку таємницею буде все те, що особа хоче приховати від усіх інших для захисту власних інтересів [1, с. 211].

У зв'язку з тим, що сім'я являє собою сукупність осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки і разом захищають власні інтереси, то, відповідно, вони повинні володіти певними правовими засобами, за допомогою яких були б спроможні набувати певних благ і захищати власні права від неправомірного втручання з боку інших суб'єктів сімейних правовідносин. Одним із таких засобів, який гарантується нормами чинного законодавства, є право членів сім'ї на зберігання в таємниці певних фактів їхнього сімейного життя [1, с. 211].

Сімейна таємниця стосується особливої, спеціальної і досить вузької сфери – внутрішнього життя окремої сім'ї і не може бути надбанням громадськості [1, с. 212].

Виходячи з цього сімейна таємниця – це сукупність інформації, якою володіють лише члени сім'ї та, як виняток, спеціально уповноважені особи через виконання ними своїх повноважень щодо окремих аспектів сімейного життя, розголошення якої може призвести до заподіяння значної шкоди її носіям [1, с. 211].

Збереження таємниці усиновлення є запорукою успішного входження дитини в сім'ю на правах рідної, але на практиці існують ситуації, коли для психіки дитини значно краще знати від самого початку, що вона усиновлена, ніж коли вона дізнається це від сторонніх осіб, – саме тоді може

виявитися неможливим її подальше виховання. Однак заперечувати доцільність таємниці усиновлення можна тільки в окремих випадках: якщо дитині відомо про усиновлення, тобто коли таємниці як такої не існує. У такій ситуації таємниці більше для навколишніх [4, с. 306]. Ця ситуація також може стосуватися вже дорослих дітей, свідомого віку, які пам'ятають своїх справжніх батьків, насамперед якщо вони добре про них дбали, але за певних обставин, наприклад – смерть батьків, або неможливість матеріально утримувати дитину, вона потрапила в іншу сім'ю як усиновлена. Тому вважається, що з педагогічної точки зору таємниці усиновлення не завжди виправдана, адже в новій сім'ї може бути постійний неспокій, напруга у стосунках дітей і дорослих, страх перед можливим викриттям. Існує також така думка, що прихильність і добрі почуття усиновленої дитини легше завоювати, пояснивши їй, чому саме на неї впав вибір усиновлювачів.

Деякі автори вважають, що це повинна бути більше внутрішня, сімейна таємниці. Адже важко уявити ситуацію, за якої усиновлювач без особливих причин повідомляв би кожному про те, що дитина не рідна для нього, навіть якщо усиновлений про це знає [4, с. 306].

Слід зазначити, що Сімейний кодекс України передбачає спеціальні заходи, спрямовані на збереження таємниці усиновлення. Так, особа має право на таємницю перебування на обліку тих, хто хоче усиновити дитину, пошуку дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення та її розгляду, на таємницю рішення суду про усиновлення (ст. 226 СК України). Усиновлювач має право приховувати факт усиновлення від дитини, яка ним усиновлена, якщо розкриття таємниці усиновлення може завдати шкоди її інтересам, і вимагати нерозголошення цієї інформації особами, яким стало відомо про неї як до, так і після досягнення дитиною повноліття (ст. 228 СК України, ст. 139 СК РФ). Особи, які розголосили таємницю усиновлення несуть відповідальність, встановлену законом [5, с. 18]. Особи, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків доступна інформація щодо усиновлення, зобов'язані не розголошувати її, зокрема і тоді, коли усиновлення для самої дитини не є таємним (ст. 228 СК України), а також надання права усиновлювачу бути записаним матір'ю, батьком дитини (ст. 229 СК України). Щодо вищесказаних положень Сімейного кодексу про осіб, яким відома таємниця усиновлення, то це можна пояснити так. Наприклад, повідомлення громадськості про факт усиновлення дитини (що є сімейною таємницею) може призвести не лише до заподіяння моральної шкоди як самому усиновленому, так і членам його нової сім'ї, а й до матеріальних втрат (витрат на лікування та переїзд сім'ї в іншу місцевість з метою уникнення негативного впливу з боку населення, де сім'я проживає), тобто, при відсутності права кожного члена сім'ї на зберігання таємниці свого особистого і сімейного життя, ці особи позбавлені правового захисту і як наслідок – норми сімейного права не будуть виконувати свою «святую місію» – захищати права громадян [1, с. 212].

Як бачимо, сімейна таємниця втілюється в праві, яке повинно гарантуватися кожній особі. Право на сімейну таємницю можна розуміти в суб'єктивному та об'єктивному значеннях.

В об'єктивному розумінні, право на сімейну таємницю – це сукупність сімейно-правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері володіння і розпорядження інформацією, що становить сімейну таємницю, визначеним законом колом суб'єктів (членів сім'ї і спеціально уповноважених сімейних осіб) через визначення режиму доступу до цієї інформації для інших осіб і встановлення вимоги не розголошувати цю інформацію тими, кому вона була повідомлена.

У суб'єктивному розумінні, право на сімейну таємницю – це передбачене і гарантоване законом право конкретного члена сім'ї володіти і розпоряджатись інформацією, що становить сімейну таємницю, не допускати її незаконного отримання з боку інших осіб і вимагати нерозголошення цієї інформації у разі її отримання з метою захисту як своїх інтересів, так і інтересів інших членів сім'ї.

У нашому законодавстві та в законодавстві деяких країн передбачено, що за бажанням усиновлювача державний орган реєстрації актів цивільного стану видає на підставі рішення суду свідоцтво про усиновлення встановленого зразка (ст. 225 СК, п. 6 Правил реєстрації актів цивільного стану в Україні), однак цим правом усиновлювачі користуються вкрай рідко, видаючи перевагу зміні актових записів про народження дитини, змінюючи відомості про місце народження дитини її прізвище, ім'я та по батькові. Бажання змінити дату народження впливатиме на медичні показники розвитку дитини, тому закон дозволяє це зробити, але не більш як на шість місяців [6, с. 161].

Зазвичай дитина при усиновленні зберігає своє прізвище, ім'я та по батькові, що витікає з Конвенції про права дитини. Між тим, прізвище та по батькові дитини закон дозволяє змінити за умови, якщо усиновлювачами одночасно є жінка і чоловік, які записуються батьками дитини. Якщо прізвища усиновлювачів не збігаються, прізвище дитини визначається за їх вибором. Що ж стосується імені дитини, то це відбувається з її згоди, якщо вона досягла семи років, за винятком

випадку, коли дитина живе в сім'ї усиновлювачів і звикла до імені [6, с. 161]. У РФ усиновлюваний може заперечити про зміну свого прізвища, імені, по батькові лише з 10 років, або коли сам усиновитель просить суд, що перебуває у кровній спорідненості з його батьком чи матір'ю.

При усиновленні повнолітньої особи її прізвище, ім'я та по батькові можуть бути змінені тільки із взаємної згоди усиновлювача та самої повнолітньої особи – усиновленого [6, с. 161].

Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача, крім випадків, коли такі відомості потрібні правоохоронним органам, суду у зв'язку з цивільною чи кримінальною справою, яка є у їх провадженні [7]. Між тим, особа, яка була усиновлена, після досягнення нею чотирнадцяти років має право на отримання інформації щодо свого усиновлення. Таким чином, можна дійти висновку, що таємницею є не тільки сам факт усиновлення, а й певні стадії самого процесу усиновлення [6, с. 221].

Для порівняння розглянемо правові аспекти таємниці усиновлення в деяких зарубіжних країнах. Наприклад, у таких країнах, як США, Канада, активно використовується так зване «відкрите» усиновлення, коли усиновлені діти знають своє походження і поінформовані про те, хто їх біологічні батьки. Що стосується законодавства Австрії, то воно надає змогу усиновителям самостійно обирати вид усиновлення, воно, у свою чергу, розрізняється на таємне, відкрите та напіввідкрите. Різниця полягає в тому, що при таємному усиновленні біологічні батьки про долю усиновленої дитини й усиновителів не мають уявлення, при напіввідкритому усиновленні біологічні батьки знають, хто усиновителі їх дитини, але намагаються утримуватися від контакту, і при відкритому усиновленні біологічні батьки знають хто є усиновителем, а також можуть установити контакти зі своєю дитиною [3, С. 400]. Згідно з італійським законодавством прийомні батьки у найадекватнішій і найналежнішій формі повинні повідомити неповнолітньому, що він є усиновленим. Крім цього, після досягнення двадцятип'ятирічного віку усиновлені мають право отримати доступ до інформації щодо їх походження і відомостей про своїх біологічних батьків. Доступ до цієї інформації може бути дозволений також і після досягнення повноліття у разі існування доведених причин, що це може вплинути на психологічно-фізичний стан молодої людини [3, с. 399].

Також своєрідне законодавство у Великобританії. Згідно з її законодавством таємниця усиновлення існує. При винесенні рішення суддею усиновлення роз'єднує всі законні зв'язки з біологічною сім'єю дитини. Проте після досягнення дитиною 18-літнього віку дитина має право отримати інформацію про своїх біологічних батьків. Також є такі ситуації коли в подальшому нерідко біологічні батьки беруть посильну участь у житті своїх, тепер уже усиновлених дітей. Наприклад, з позиції української ментальності видається, що новим батькам, які всиновили дитину і хочуть розпочати нове життя, м'яко кажучи, не зовсім сподобалася б так звана б «допомога». Це своєрідне втручання минулого в нове сьогоднішнє і вплив на майбутнє.

Як ми вже розглянули вище в порівняльному аспекті законодавства деяких зарубіжних країн, можемо дійти висновку, що кожна країна розробила власні правові аспекти таємниці усиновлення, але також існує низка країн у яких таємниця усиновлення не охороняється Законом. З урахуванням цього ст. 285 СК України встановлює обмеження прав іноземців на таємницю усиновлення дитини, яка є громадянином України. Так, усиновлення дитини, яка є громадянином України, особою, яка є громадянином держави, з якою Україна не має договору про надання правової допомоги, не є таємним у таких випадках: якщо у державі, у якій усиновлювач постійно проживає і в яку має переїхати дитина, усиновлення не є таємним і якщо усиновлювач в Україні постійно не проживає [5].

Отже, таємниця усиновлення – це один зі спеціальних заходів, який може бути застосований за бажанням усиновлювача, для збереження власних інтересів та інтересів дитини.

З огляду на вищевикладене можемо дійти висновку, що не в усіх країнах таємниця усиновлення охороняється законом. Але в таких пострадянських країнах як Україна, Росія, Білорусія та деяких інших, таємниця усиновлення охороняється. Особа, яка всупереч волі усиновлювача оголосила відомості про усиновлення, несе відповідальність згідно з Законом. Відомості про усиновлення видаються судом лише за згодою усиновлювача, окрім випадків, коли такі відомості потрібні правоохоронним органам, суду у зв'язку з цивільною чи кримінальною справою.

Якщо говорити про усиновлення іноземцями громадян України, то СК України встановлює обмеження прав іноземців на таємницю усиновлення дитини. Тобто, усиновлення не є таємним, якщо в державі усиновлювача це питання не регулюється Законом. За умови, якщо усиновлювач постійно проживає на території своєї країни і в яку має забрати дитину.

Хотілося б також згадати про нещодавню ситуацію, яка розгорілася навколо таємниці усиновлення в Україні. Уповноважений з прав дитини Юрій Павленко заявив про необхідність скасування таємниці усиновлення через внесення змін до Сімейного та Кримінального кодексів

України. Павленко наводив доводи про неможливість ведення спеціалізованими службами належного контролю за всиновленими дітьми, де виховуються всиновлені діти, та здійснювати постійний контроль за умовами їхнього проживання і виховання. Дана ситуація занепокоїла громадські організації, які звернулися до уповноваженого з прав людини Валерії Лутковської щодо захисту таємниці усиновлення. Вони вважають, що ініціатори цих змін при підготовці цієї пропозиції не врахували позицію усиновлювачів-батьків і не вивчили життя сімей, у яких є всиновлені діти, тому дійшли поспішних висновків. Таємницю усиновлення скасовувати не можна, оскільки така інформація завдасть дітям значної шкоди, адже, на думку психологів, може бути адекватно сприйнята не раніше досягнення дитиною 21-річного віку. Вони також вважають, що розкриття таємниці усиновлення може призвести до негативного ставлення до дітей з боку їх однолітків, передусім у підлітковому віці, а це матиме негативний вплив на дитячу психіку та взаємини з суспільством. Така інформація лише збурюватиме конфлікти дітей з батьками-всиновлювачами, а також може спровокувати неадекватну поведінку, зокрема – і втечу з батьківського дому.

На думку авторів, це є двозначною ситуацією. Вище розглянуто, що за законодавством деяких зарубіжних країн усиновленому повинна надаватися інформація, стосовно його біологічних батьків, а також всиновлені мають право знати про їх усиновлення. Адже з одного боку, таємниця усиновлення може дійсно нашкодити, тому що усиновителі, використовуючи таємницю усиновлення можуть сховати дитину не лише від попередніх батьків і рідних, але навіть від наглядових органів. У такій ситуації доля дитини залишається невідомою. З другого боку погоджуємося з попередньою думкою активістів, що розголошення таємниці усиновлення може дійсно нашкодити новоспеченій сім'ї. На думку авторів таємниця усиновлення повинна існувати, але наглядові органи мають стежити і не випускати з поля зору подальшу долю дитини до досягнення нею повноліття. Але про яку ситуацію і контроль ми можемо лише говорити. У нашій державі немає нормального механізму контролю за долею дитини не лише в середині країни, але й за кордоном, хоча там він має бути посиленішим. Взаємозв'язку між усиновлювачами і державою, або одразу немає, або згодом втрачається. Досить яскравим прикладом цього є безліч ситуацій, які трапляються з нашими маленькими громадянами після всиновлення в іноземну державу. Початок нинішнього року ознаменувався великим скандалом з американською родиною, яка усиновила трьох українських дітей. Приймний батько вбив 13-річного хлопчика. Цей випадок став для української влади каталізатором у розв'язанні проблеми, яка зріла десятиліттями. Іноземні сім'ї всиновлюють наших дітей, але Україна як держава не в змозі перевіряти умови їхнього утримання. І це вже не перша ситуація, коли виникають проблеми з українськими дітьми в іноземних прийомних сім'ях. Ще однією досить резонансною ситуацією було повідомлення американської поліції про сексуальні знущання громадянина США Джона Волтера Крюгера над трьома всиновленими хлопчиками з України. І це, на жаль, не поодинокі випадки. Розглянувши ці ситуації, постає запитання: чи необхідно дотримуватися таємниці усиновлення? Адже ніхто не може знати, лише Господь Бог, яка сім'я всиновлює дитину. Тим паче, з нашою системою контролю. Розглянувши таємницю усиновлення в двох протилежних аспектах, автори ставлять запитання: як краще коли таємниця усиновлення існує чи коли ні? Адже таємниця усиновлення, з одного боку, як захист сімейних інтересів і цінностей новоствореної сім'ї, а з другого – як одна з можливостей для злочинців викрасти дитину.

З одного боку автори вважають, що кожна особа має право на таємницю усиновлення, і навіть у країнах Європи, де немає такого поняття, введення його в законодавство було б дуже доречним. Видається позитивним законодавство країн, де усиновлювачам надається вибір: хочуть вони зберегти факт усиновлення в таємниці чи ні. Адже людська мораль панує не завжди і не всюди, і це може призвести до небажаних наслідків, які можуть загрожувати сімейному щастю новоствореної сім'ї. З приводу іншого питання щодо того, що таємниця усиновлення є певним законно-правовим аспектом викрадення дітей, то держава повинна посилити нагляд і контроль за всиновленими дітьми і застосовувати таємницю усиновлення для збереження інтересів новоствореної сім'ї, але органи опіки ніяким чином не повинні втрачати зв'язок зі щойно всиновленою дитиною.

Отже, хоча законодавство кожної країни виробило і закріпило власну нормативно-правову базу щодо усиновлення, встановило чіткі правила і вимоги щодо процесу усиновлення, недотримання яких унеможливує процес усиновлення, сучасний стан суспільних відносин потребує вдосконалення наявних механізмів.

Література

1. Ватрас В.А. До питання про поняття сімейних правовідносин / В.А. Ватрас // Держава і право ; вип. 23. – К., 2004. – С. 371.

2. Ватрас В.А. Правові аспекти таємниці усиновлення / В.А. Ватрас // У кн.: Держава і Право ; вип. 16. – К., 2002. – С. 185 – 190 .
3. Деркаченко Ю.В. Особливості застосування універсальних механізмів та процедур з міждержавного усиновлення дітей у законодавстві деяких європейських країн / Ю.В. Деркаченко // Закарпатські наук. Читання : матеріали Всеукр. наук. практ. конф. студентів та аспірантів (28 – 30 квітня 2009 р.) – Ужгород, 2009. – С. 398 – 401.
4. Зіловська Л.М. Таємниця усиновлення і проблеми правового регулювання її дотримання / Л.М. Зіловська // Правова держава : щорічник наук. праць. Вип. 20. – К., 2009. – С. 303 – 310.
5. Сімейний кодекс України. – К. : Видав. «Право», № 3250 – IV від 20.12.2011. – 90 с.
6. Сімейне право України. за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Жилінкової, К. : Юрінком Інтер, 2009. – 287 с.
7. Цивільний кодекс України : Офіційний текст. – К. : Атіка, 2010. – 368 с.
8. Фатьянов А.А. Тайна как социальное и правовое явление. Ее виды / А.А. Фатьянова // Государство и право. – 1998. – №6. – С. 241.

Article is devoted on Comparative Legal Analysis, moral and social aspects of adoption secret in Ukraine and foreign countries. The authors analyze the peculiarities of legal regulation of adoption in different legal systems and the necessity of state control over adopted children.

Keywords: *adoption, family secret, secret of adoption, international adoption, rights of children, open adoption.*

Стаття посвящена сравнительно-правовому анализу и морально-общественному характеру тайны усыновления в Украине и зарубежных странах. Авторы анализируют особенности правового регулирования тайны усыновления в разных правовых системах и необходимость осуществления государственного надзора и контроля за положением усыновленных детей.

Ключевые слова: *усыновление, семейная тайна, тайна усыновления, международное усыновление, права ребенка, открытое усыновление.*

УДК 347

Л.А. Сидорчук,
к.ю.н., доцент, проректор з навчально-методичної роботи,
Київський міжнародний університет
Ю.В. Строкач,
студентка магістратури Інституту міжнародних відносин,
Київський міжнародний університет

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ТЛУМАЧЕННЯ ДОГОВОРУ МІЖНАРОДНОЇ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ТОВАРІВ З ПОЗИЦІЇ АМЕРИКАНСЬКОГО, УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА ТА ВІДЕНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО МІЖНАРОДНУ КУПІВЛЮ-ПРОДАЖ ТОВАРІВ

У статті здійснено порівняльно- правовий аналіз регулювання тлумачення договору міжнародної купівлі-продажу товарів відповідно до положень торгового права Сполучених Штатів Америки, національного законодавства України, а також Віденської конвенції 1980 р. про міжнародну купівлю-продаж товарів. Також у статті досліджено основні принципи колізійного регулювання міжнародної купівлі-продажу товарів.

Ключові слова: *договір міжнародної купівлі-продажу товарів, тлумачення договору міжнародної купівлі-продажу товарів, конфлікт законів, застосовне право.*

З кожним роком зростає кількість міжнародних договорів купівлі-продажу товарів, і все більше значення надається аналізу правового регулювання договору не тільки на міжнародному рівні, але й на національних. При виконанні договору, якщо між сторонами виникають суперечки щодо якоїсь договірної умови, необхідне тлумачення, яке допомогло б привести у відповідність реальну волю сторін договору з зовнішньою формою її вираження.